

Recensioner

Bengt Abrahamsson
VARFÖR FINNS
ORGANISATIONER?
Kollektiv handling, yttre
krafter och inre logik
Pp 315
Stockholm: Norstedts 1986

I sin första bok om organisations-teori, som rätt och slätt tog namn efter vad den handlade om, drog Abrahamsson en lans för den rationalistiska ansatsen. Det var en märklig erfarenhet att i ett sådant sammanhang finna att författaren råder läsaren att börja i bokens andra halvdel med kapitel 10. Nu har Abrahamsson försett *Organisationsteori* med en omfattande fördjupning, där den pedagogiska bristen från föregångaren grundligt reparerats. *Varför finns organisationer?* kan läsas från pärm till pärm. Har man en gång gått igenom föregångaren, eller vilket Abrahamsson rekommenderar har den färsk i minnet, ökar behållningen.

Boken tjänar uppenbart ett dubbelt syfte. Dels är den en intro-

duktion till en pågående diskussion och dels ett bemötande och tillvaratagande av argumenten för att så fastställa utifrån vilka premisser diskussionen kan och bör fortsätta. I slutändan gör Abrahamsson en omfattande revision av sin processmodell. Det var tveklöst nödvändigt. Min huvudinvändning mot den tidigare modellen var dess input-outputkaraktär med pilar i en riktning. Processen startade med de tre aggregaten ekonomi, teknologi och politik. Så bränsle fattades inte, men 'slutprodukten' var en ruta i vilken det stod 'Anställda'. Nu har Abrahamsson tillfört mer bränsle genom att förbinda politik med lagstiftning, processen har blivit mer komplicerad och slutprodukten en annan, 'Makt'. Input-outputlinjerna är kvar. Däremot försiggår processen nu i två led, ett som handlar om yttre krafter och ett annat som rör inre logik. Det finns också ett tekniskt problem inbyggt, nämligen aggregeringen från individnivån till det kollektiva. Fortfarande håller Abrahams-

son varje systemteoretisk implikation ifrån sin modell, processen är inte återkopplad i något led. I Abrahamssons projekt ingår att förena en sociologisk dimension – makt, yttre krafter – och en ekonomisk – effektivitet, inre logik – till ett perspektiv. Det borde bli systemteori, men det blir det inte.

Abrahamssons modell missar tidsdimensionen. Den kan hantera varför organisationen bildas men inte vad som händer när den överlever i tid. Att en organisation skapats för ett visst syfte betyder inte att den alltid kommer att sträva i samma riktning, vilket Abrahamsson själv betonar i den löpande texten. Måluppfyllelse blir en sorts oberoende variabel, eftersom bildandet beror av att uppnående av målet inte är omedelbart förestående. Tidsfaktorn betyder att organisationen måste förändras i dialog med omgivningen, omgivningen kan då genom 'feed-back' medierad av 'exekutivet' utöka uppdraget (syftet).

Ett väsentligt drag i boken är det kraftfulla och väl genomförda avvisandet av de på marknadsidealet grundade angreppen på fackföreningsrörelse, arbetarrörelse och med dem beslätade organiserade frihetssträvanden. Abrahamssondiskuterar hela tiden organisationers betydelse i två dimensioner, demokratin och ekonomin. De anti-fackliga programmen hos Hayek, Olsen och Simons refereras och granskas. Abrahamsson finner dels att de inte kan förklara kollektivt handlande, dels att de opererar med antaganden som strider mot erfarenheten. Så utgår Mancur Olsens angrepp i *Logic of collective action* från att han inledningsvis utslutit det som talar mot hans

teser om målrationellitet på individnivån och homogena preferenser; att människor offerar sig och (mera begränsat) den svenska modellens relativa framgång. I nära anslutning till detta avvisande tar Abrahamsson till vara en rad ekonomisk-teoretiska argument, främst grundade i transaktionskostnadsteorem och dessas organisationsteoretiska granne 'the theory of the firm'. Abrahamsson upprätthåller motsatsparet marknad—hierarki (organisationen) som ett grundläggande problem och bibehåller nationalekonomiskolans bindning vid köpare-säljaretransaktionen. Teorihistoriskt är detta premarxism och lämnar produktionen orörd. Kapitalism blir felaktigt en fråga om ägande och fördelning. Marknaden ligger idag i produktionsformen, inte i cirkulationen, som under merkantilssystemet. För kapitalisten är detta naturligtvis inte speciellt intressant. Cirkulationsfasen kvarstår som ett väsentligt moment i kapitalreproduktionen. Vid en kritisk analys av maktaspekter bör utgångspunkten vara produktionsformens organisering.

I ett gemensamt glashus har Abrahamsson placerat Janne 'SAS' Carlzon, Peter Kropotkin, Pierre Guillet de Montoux, Anna Christensen och Kathy Ferguson, för att nämna några. All de som djärvt påstå att pyramider kan och bör rivas. Sammanfattningsvis finner jag att denna breddside kostar dyrt. Det fotfäste som Abrahamsson har när han sparkar åt höger - mot Hayek, Olsen och kompani - har han inte när bägge föterna lyfts samtidigt. Differentiering behövs. Carlzons kapitalbrist och frigörelse från förtryck hålls med fördel isär. Janne kunde inte ge kejsaren nya

kläder, så han lappade, lagade och färgade om. Det blir mera komplicerat när syftet är vidare än omsättning och räntabilitet. Diskussionen om feminismens organisationsproblem kunde istället med fördel förts i anslutning till frågan om rationalitetens dimensioner och gränser. Särskilt Abrahamssons eget insisterande på restriktioner betingade av yttre krafter synes här vara applicerbart. Han visar dock ringa förståelse för diskursens villkor och metaforens roll som organiserande kraft. Förnkling får onekligen konsekvenser, men dessa behöver här inte vara så negativa som Abrahamsson antar.

Rationalitet och vad det skulle kunna vara är en nyckelfråga i boken. Utifrån Max Weber (naturligtvis) och Amartya Sen och i polemik mot bland andra Hayek och Olsen vill Abrahamsson föra in värderationalitet och hängivelse (commitment) som legitima förklaringar till organiserat beteende. I stället för mikrorationalitet presenterar Abrahamsson ett aggregeringsproblem. Efter ett resonemang om intresse i anslutning till Bertilsson och Eyerman, via Balbus finner han att vi måste tala om kollektiva aktörer. Den rationella ansatsen för in på intressebegreppets dimensioner - och ner i objektivproblematikens kvicksand. Det talas om det tillskrivna intresset hos en uppgett presumtiv aktör. Här spökar dessutom Lukács historiska klassmedvetande och jag finner läsaren lämnad med ett recept, inte en lösning. Förhållandet mellan rationalitetsdimensionerna och det hörandeaggregeringsproblemet pockar på det sistnämnda om organisationsteorin skall avancera teoretiskt. En intressant öppning har

föreslagits av Erik-Oddvar Eriksen, där relationen mellan målrationalt och värderationalitet problematiseras utifrån Carneige-skolan och Habermas' teori om systemintegration och livsvärld. Här finns en väg förbi amputationer à la Mancur Olsen och hans 'lost causes'.

Boken igenom kan Abrahamsson sägas utgå från tre grundpremissor: 1) samhället genomskådas och kritiseras, 2) nusetituationen tas för 'given', 3) med vilka medel kan man förändra? Denna form av realism för tanken till en amerikansk organisationsteoretiker av en annan kaliber än marknadsidealiseraren Mancur Olsen. Denna annorlunda profil är Philip Selznick, som Abrahamsson nämner kort i samband med att han ger en gliring åt sociotekniker i allmänhet. Selznick får tillsammans med ett anhang ihopbuntade som systemteoretiker ordentligt på huden i *Organisationsteori*. Läsningen av *Leadership in Administration* blev tydligen för mycket för Abrahamsson. På svenska kom denna bok ut som *Moderna Organisationer* i linje med hur man vanligen översätter filmtitlar. Det kan man i alla fall läsa mellan raderna hos Abrahamsson att närmast dödssynderna är råd till företagsdirektörer. Den heroiska pessimism som Abrahamsson beundrar hos Weber återfinns annars hos Selznick, liksom insisterandet på hierarkins nödvändighet, ja rent av önskvärdhet. Gemensamt är synen att frigörelsesträvandena är och kan vara organiserade. Skiljelinjen skulle kunna dras vid personen Robert Michels. Abrahamssons närmast oförsonliga inställning till denne elitteoretiker känns i vissa stunder som en motsägelse. Särskilt i avsnitten där Abrahamsson

son går till attack mot förespråkare för jämlikare eller icke-hierarkiserade organisationsformer. Här finns hos Abrahamsson en olycklig 'historisk' belastning i form av en tilltro till Lenin. Arbetarrörelsen skulle ha godbitar att hämta i fabriksägarnas disciplineringsteorier. Det är ett allvarligt memento när Abrahamsson tar till orda till förmån för att frihet är möjlig i organiserad form.

Ett annat aber är frågan om hur pass relevanta de amerikanska teorierna är för förklaring av vad som försiggår i kungariket Sverige. Abrahamsson nämner t.ex. att enligt Alchian går den juridiska utvecklingen mot mera väldefinierade rättigheter; avgränsade, skyddade, överförbara (köp/säljbara), dvs ökad privat äganderätt. Det finner jag vara riktigt åtminstone inom vissa delstater i USA och samtidigt inte särskilt träffande för den svenska programorienterade tendensen. Den senare har ju bl.a. gett upphov till en motrörelse av rättssäkerhetsanhängare. Dessutom säger Abrahamsson i linje med Mancur Olsen att ju mer legitim staten är, dess mindre är rimligen också de enskilda medborgarnas incitament att organisera sig för att därigenom reglera marknaden. Detta går emot praktisk erfarenhet i konungariket: hög organisationsgrad och hög

legitimitet för staten (mätt som röstvillighet). Jag skulle vilja formulera mothypotesen att ju högre legitimitet staten har, dvs ju mer skeptisk man är till marknaden, ju bättre organisering och kanske också lägre direktdeltagande som en produkt av legitimitetsvinst för elit och transaktionskostnader i allmänhet. Centralt i analysen blir värdeinnehållet, syftet och elitens förmåga att mobilisera den sociala basen - inte till aktivt deltagande men till stöd, en sorts mumlande majoritet. Kritik mot organisationen bör inte bara vara en fråga om form, som Abrahamsson riktigt påpekar, utan en fråga om innehåll, värden, målsättningar och strävan att göra det bästa i den sämsta av världar.

Sven-Erik Olsson

Litteratur

Bengt Abrahamsson *Organisations-teori - om byråkrati, administration och självstyre* 3:e upplagan. Stockholm: Almqvist & Wiksell 1975

Erik-Oddvar Eriksen "Organisations-teori og handlingsrasjonalitet" i *Statsvetenskaplig Tidsskrift* (1986) 2

Karl Marx *Das Kapital I-III* Berlin: Dietz Verlag 1971

Philip Selznick *TVA and the Grass Roots* University of California Press 1980

Robert L. Kidder
CONNECTING LAW AND SOCIETY
An introduction to research and theory
 Pp 286
 Englewood Cliffs (New Jersey):
 Prentice-Hall 1983

Samhället befinner sig i kris, city on fire! Men vi vet inte varför eller på vilket sätt! Dagligen ser vi på TV-nyheterna hur mord och stölder tenderar att ödelägga hela vårt samhälle. Vi förvandlar våra hem till fort, oskyldiga skjuts av misstag ned av individer som känner sig